

PRZEGLĄD CZASOPISM

Liturgia Sacra 23 (2017), nr 2, s. 569–575
DOI: 10.25167/LitS/23(2017)2/569–575

EPHEMERIDES LITURGICAE 131 (2017), NR 1

Pierwszy numer periodyku „Ephemerides Liturgice” z 2017 r. zawiera cztery artykuły, jedną bibliografię twórczości i cztery recenzje książek.

Philippe Beitia w artykule *Les fêtes des saints martyrs de la fin du pontificat d'Urban VIII à la fin du XIXe siècles*, s. 3–40 („Święta świętych męczenników od końca pontyfikatu Urbana VIII do końca XIX wieku”) przedstawia historię wprowadzenia nowych męczenników do kalendarza powszechnego przez poszczególnych papieży z ukazanego w tytule okresu. Polskiego czytelnika zainteresują zapewne święci związani z chrześcijaństwem w naszym kraju. Są nimi: św. Wacław, wpisany do kalendarza całego Kościoła na dzień 28 września przez papieża Benedykta XIII w 1728 r., i św. Jozafat Kuncewicz, którego wspomnienie wyznaczył na dzień 14 listopada papież Leon XIII w 1882 r. W podsumowaniu autor podaje motywację rozszerzenia kultu nowych świętych związane z kontreformacją w XVII w., duchem misyjnym w XVIII w. i dążeniem do jedności z Kościołami wschodnimi w XIX w.

Emanuele Borsotti ze wspólnoty monastycznej w Bose (Włochy) zajmuje się odnowionymi obrzędami pogrzebu w francuskojęzycznych księgach liturgicznych w artykule pt. *Mourir pour vivre. Quelques harmoniques entre la liturgie de l'initiation chrétiennes et celle des obsèques*, s. 41–79 („Umrzeć aby żyć. Kilka podobieństw między liturgią inicjacji chrześcijańskiej a liturgią pogrzebu”). Autor pokazuje, jak francuskie rytuały pogrzebowe odpowiedziały na wezwanie soborowej Konstytucji o liturgii, która stwierdza, że „obrzędy pogrzebowe powinny wyrazić w jaśniejszy sposób paschalny charakter śmierci chrześcijanina” (KL 81). W analizowanych euchologiach i innych elementach celebracji pogrzebu odnajduje obecność tematyki chrzcielnej — centralne miejsce zajmuje w nich, podobnie jak we

chrzcie, misterium paschalne Chrystusa, w które włączony zostaje chrześcijanin. Wydarzenie chrztu — inicjacji do życia Bożego zostaje związane z celebracją naszego paschalnego przejścia przez śmierć. W ten sposób pogrzeb chrześcijanina staje się jego drugą inicjacją — inicjacją do życia wiecznego.

Dwóch koptyjskich autorów, Youhanna Nessim Youseff i Sameh Farouk Soliman, prezentuje krytyczne wydanie hymnu o św. Janie Chrzycielu z manuskryptu *British Museum OR 5465* w artykule *A Copto-Greek Hymn for John the Baptist*, s. 80–91 („Koptyjsko-grecki hymn o św. Janie Chrzycielu”). Krótkie studium wpisuje się w badania kultu św. Jana Chrzyciela na terenie Egiptu. Autorzy przypominają wyniki tych badań dotyczących Dolnego Egiptu, kierując swoje zainteresowanie na Górny Egipt, którego tradycje liturgiczne nie mają dotąd wystarczających opracowań. Oferują dokładny opis manuskryptu oraz pozwalają nam zapoznać się z tekstem hymnu o Janie Chrzycielu, który podany jest w omawianym źródle w dwóch wersjach: koptyjskiej i greckiej. Autorzy dokonują niezbędnych korekt języka greckiego i tłumaczą hymn na język angielski.

Kolejny artykuł numeru to wspomnienie o zmarłym 16 stycznia 2017 r. benedyktyńskim opacie Quarr w Anglii, C. Johnsonie, autorstwa Anthony Warda — *A memoir: Abbot Cuthbert Johnson O.S.B. (1946–2017)*, s. 92–104 („Wspomnienie: Opat Cuthbert Johnson OSB, 1946–2017”). Ward prezentuje nam życie i twórczość wybitnego angielskiego liturgisty — początki życia monastycznego, zainteresowania i studia specjalistyczne, służbę w Kurii Rzymskiej i wreszcie zasługi dla swojego rodzimego klasztoru w charakterze opata. Powyższy artykuł ma swoją kontynuację w obszernej bibliografii naukowego dorobku C. Johnsona, którą zebrał Anthony Ward — *Abbot Cuthbert Johnson O.S.B. (1946–2017) A Bibliography of his Publications*, s. 105–120. Obejmuje ona wszystkie publikacje C. Johnsona od 1973 aż do 2016 r. (razem 164 pozycje).

Numer tradycyjnie zamykają recenzje kilku książek (s. 123–128). Są to następujące tytuły: E.G. Cullman, *The Story of the Liturgy in Ireland*, Dublin 2010, 128 ss.; L. Khevsuriani, M. Kavtaria, T. Tserdadze, S. Verhelst (red.), *Liturgia Ibero-Graeca Sancti Iacobi: Editio, translation, retroversio, comentarii. The Old Georgian Version of the Liturgy of Saint James published by L. Khevsuriani, M. Kavtaria, T. Tserdadze, S. Verhelst. La liturgie de Saint Jacques, Rétroversion grecques et commentaries par Stéphane Verhelst* (Jerusalem Theologisches Forum 17), Aschendorff 2004, 456 ss.; A.M. Navarro Lecanda, *Tiempo para Dios. La teología del Año litúrgico de Benedicto XVI (2005–2008)* (Victoriensia 82), Vitoria – Gasteiz 2009, 445 ss.; Louis Van Tongeren, Marcel Barnard, Paul Post, Gerard Rouwhorst (red.), *Patterns and Persons: A Historiography of Liturgical Studies in the Netherlands in the Twentieth Century* (Liturgia Condenda 25), Massachusetts 2010, VIII + 500 ss.

EPHEMERIDES LITURGICAE 131 (2017), NR 2

Drugi numer „Ephemerides Liturgice” z 2017 r. zawiera pięć artykułów, których tematyka w większości (4) oscyluje wokół Eucharystii, i recenzje dwóch książek.

W pierwszym artykule numeru Philip Beitia kontynuuje swoje studium na temat święt męczenników (*L'Évolution du culte de Saint martyrs Au XXe siècles, avant le Concile Vatican II*, s. 129–161 („Ewolucja kultu świętych męczenników w XX wieku przed Soborem Watykańskim II”). Tym razem autor analizuje teksty brewiarza i mszału o męczennikach, przedstawiając zmiany wprowadzone w ciągu XX w., w okresie przedsoborowym. Na początku XX w. do kalendarza ogólnokościelnego dodane zostało tylko jedno święto męczennika — św. Ireneusza (28.06) przez papieża Benedykta XV w 1921 r. Następnie Beitia przedstawia modyfikacje kalendarza i zasad kultu męczenników wprowadzone dekretem Kongregacji Obrzędów w 1955 r. oraz omawia nowy *Codex Rubricarum* z 1960 r. Były to częściowe zmiany przed bardziej radykalną rewizją ksiąg liturgicznych w wyniku reformy Soboru Watykańskiego II.

Artykuł Charlesa H. Congrave *Song At the Christian Cena in Tertulian's Carthage, Apologeticum 39,18*; s. 162–182 („Pieśni podczas Wieczery chrześcijan u Tertuliana z Kartaginy w *Apologeticum 39,18*”) traktuje o sposobie wykonywania pieśni podczas Eucharystii przez starożytnych chrześcijan według Tertuliana. W swojej *Apologii* Tertulian opisuje zwyczaj wykonywania śpiewów przez poszczególnych chrześcijan podczas Wieczery Pańskiej. Dochodziło tu czasami do nadużyć, gdy śpiewacy upodobniali się czasem do solistów, pozostających pod wpływem alkoholu podczas świeckich bankietów. Tertulian przywołuje wzór antycznych solistów greckich, którzy dają przykład eleganckiego śpiewu i dobrych manier, wykluczających upijanie się winem.

Anthony Ward w artykule *Oration for St Polikarp in the 2000 „Missale Romanum” and some Ancedentes till 1738*, s. 183–228 („Oracja o św. Polikarpie w Mszałe Rzymskim z 2000 roku i jej wcześniejsze wersje od 1738 roku”) prezentuje historię powstania euchologii o biskupie Smyrny, św. Polikarpie, która w dzisiejszej formie nawiązuje do tekstów starożytnych, powtórzonych w duchologiach średniowiecznych (XI–XII w.). Analizowane i porównywane przez autora teksty mszałów francuskich z XVIII w. dają nam wyobrażenie o ewolucji oracji o św. Polikarpie na przestrzeni wieków. Można zauważyć źródłowy wpływ tych dawnych euchologii na teksty lokalnych mszałów we Francji w XIX w.

Kolejny artykuł, *Palabra cantada. La respuesta a Dios desde lo que él nos a dicho*, s. 229–243 („Słowa śpiewane. Odpowiedź Bogu na to, co nam mówi”), którego autorem jest Juan Manuel Sierra López, podejmuje kwestie śpiewu podczas Mszy św. Autor rozpatruje korzenie, założenia teologiczne i praktyczne konsekwencje śpiewu podczas celebracji eucharystycznej. Podkreśla fakt, że śpiewy należą do słowa Bożego, tak ze strony jego głoszenia, jak i dialogicznej odpowie-

dzi dawanej przez wiernych. W śpiewach liturgicznych lud Boży objawia swoją prawdziwą istotę i realizuje się jako takowy, antycypując swój pełny udział, razem z całym stworzeniem, w wiecznej liturgii niebieskiego Jeruzalem.

Autorem ostatniego przedłożenia jest Youhanna Nessim Youseff. Artykuł pt. *The Consecration of the „Schell” (Arthophorion)*, s. 244–252 („Konsekracja «Muszli» [arthophorionu]”) opisuje współczesny sposób używania koptyjskiego naczynia (gr. *arthophorion*) do zanoszenia Komunii św. chorym, zwanego „muszlą”. Autor zaznajamia nas z historią tej praktyki i wyjaśnia terminologię z nią związaną, podaje także sposób konsekracji „muszli” — koptyjskiego *cyborium*. Po raz pierwszy opublikowane zostały koptyjskie teksty liturgiczne Koptyjskiego Kościoła Katolickiego, wprowadzone przez papieża Jana XVI (1676–1718), razem z tłumaczeniem na język angielski i komentarzem.

Numer zamyka omówienie dwóch publikacji książkowych, którymi są: M.D. Fidikian, D. Galadza, A. Lossky (red.), *Sion, mere des Églises: Mélanges liturgiques offerts au Père Charles Athanase Renoux* (Semaine d'études liturgiques Saint-Serge, Supplement 1), Münster 2016, 314 ss.; A. Lossky, G. Sekulovski (red.), *60 Semaines liturgiques à Saint-Serge, bilans et perspectives nouvelles: 60e Semaine d'études liturgiques Saint-Serge, Paris, Institute Saint-Serge, 24–27 juin 2013* (Studia Oecumenica Friburgensia 71), Münster 2016, 323 ss.

Przemysław Nowakowski CM
UPJPII w Krakowie

ANNALES LUBLINENSES PRO MUSICA SACRA 7 (2016)

W 2010 r. z inicjatywy ks. prof. Ireneusza Pawlaka powołane zostało do istnienia nowe czasopismo muzykologiczne, sprofilowane wokół problematyki monodii liturgicznej. Tak zakrojony obszar tematyczny periodyku obejmuje zagadnienia muzyki jednogłosowej w różnorodnych jej odmianach i powiązaniach. Wydany w 2016 r. siódmy numer rocznika utwierdza w przekonaniu, iż omawiana na jego łamach tematyka ciągle cieszy się zainteresowaniem specjalistów z tego obszaru badawczego. Podejmowane przez nich zagadnienia stanowią ważny i cenny materiał naukowej refleksji muzykologicznej w zakresie problematyki monodii liturgicznej. Prezentowany numer almanachu zawiera ogółem dwanaście tekstów, podzielonych na cztery działy tematyczne: *Artykuły*, *Varia*, *Dokumenty Kościoła w Polsce* i *Recenzje*. Pierwszy z nich obejmuje siedem artykułów naukowych.

Ks. Jerzy Bisztyga w artykule *Twórczość mszalna ks. Tadeusza Miazgi* (s. 11–44) dokonuje omówienia i analizy muzykologicznej twórczości kompozytorskiej ks. T. Miazgi. Przedstawia kolejno 10 łacińskich mszy wielogłosowych, napisanych do łacińskiego tekstu *ordinarium missae*, 4 wielogłosowe msze w języku pol-

skim, 9 polskich mszy jednogłosowych i 8 schematów melodycznych *proprium missae*. Całość dopełnia katalog twórczości mszalnej Miazgi, uwzględniający tytuły mszy, tonację, metrum oraz ilość taktów. Autor tekstu interesujące go problemy szczegółowe ilustruje przykładami muzycznymi. W konkluzji zwraca uwagę na oryginalne rozwiązania kompozytorskie ks. Miazgi, liczne zapożyczenia z chorału gregoriańskiego i pieśni kościelnej oraz różnorodne nawiązywania do tych gatunków muzycznych.

Ks. Stanisław Garnczarski zajmuje się warstwą melodyczną *Pieśni ku czci Najświętszego Serca Jezusowego w twórczości ks. Franciszka Walczyńskiego (melodie)* (s. 45–66). Przedstawia wersje melodyczne, a także strukturę i architekturę interesujących go pieśni. W konkluzji stwierdza, iż ks. F. Walczyński w znacznym stopniu przejmował teksty istniejących już pieśni i komponował do nich nowe melodie. Przeprowadzona przez Garnczarskiego analiza muzyczna repertuaru pokazuje, iż twórczość pieśniowa Walczyńskiego potwierdza panujące wówczas tendencje w polskiej pieśni religijnej. Po lekturze całości rodzą się pytania: Czy konieczne było aż tak obfite przeładowanie tekstu przykładami nutowymi (łącznie 33)? Czy nie należało pewnych problemów potraktować sumarycznie?

Kolejny z artykułów, autorstwa Andrzeja Gładysza, ukazuje działalność 17 organistów jednego z dekanatów diecezji tarnowskiej w świetle protokołów wizytacji dziekańskich: *Organiści w kościołach dekanatu bobowskiego w świetle wizytacji dziekańskich ks. Stanisława Baniaka (1856–1869)* (s. 67–82). Ten sam tekst został podany, jako jedyny, również w języku angielskim (s. 83–98). Opinie o każdym z muzyków, wyłuskane na podstawie kwerendy akt archiwalnych, autor zamieścił w szczegółowo sporządzonej tabeli. Jest to cenne źródło informacji na temat muzyków kościelnych dekanatu bobowskiego, ukazujące ich rolę także w procesie lokalnego kształcenia dzieci i młodzieży.

Damian Kulik omawia *Pieśni do Matki Bożej Saletyńskiej w XX-wiecznym druku z Górki Klasztornej* (s. 99–115). Przypomina najpierw historię objawienia Matki Bożej i związane z nim przejawy kultu, a następnie charakteryzuje interesujące go źródło i analizuje zawarty w nim repertuar. Pomimo braku zapisu nutowego wprowadza szereg ciekawych wniosków, wskazując m.in. na jedną z pieśni skomponowaną w stylu antycznego dramatu.

Interesujące kwestie, zwłaszcza dla teoretyków muzyki średniowiecza, przybliży Agnieszka Mycka. W artykule *Zasady praxis chorału gregoriańskiego zamieszczone w wybranych średniowiecznych traktatach teoretycznych* (s. 117–133) zajmuje się praktyką chorału gregoriańskiego w oparciu o wybrane średniowieczne traktaty teoretyczne: Amalarego z Metz, św. Augustyna, Hieronima z Moraw, Izydora z Se Willi, św. Bernarda z Clairvaux i Johanna de Grocheo. Autorka, cytując obficie średniowiecznych komentatorów, podejmuje takie kwestie szczegółowe, jak: odpowiednie nastawienie śpiewaka, głos i związane z nim cechy, sposób interpretacji śpiewów (tempo, środki wyrazu). Jest to bez wątpienia bardzo pomocny tekst dla

wszystkich, którzy zajmują się na co dzień praktyką wykonawczą utworów gregoriańskich. Znajdą w nim bowiem cały szereg przydatnych i aktualnych sugestii, gwarantujących jednocześnie zachowanie modlitewnego ducha tych uświęconych wielowiekową tradycją śpiewów.

Ostatni w tej części tekst dotyczy polskiej monodii liturgicznej. Jego autor, ks. Ireneusz Pawlak, w artykule zatytułowanym *W poszukiwaniu muzycznego idiomu okresów roku kościelnego w polskiej monodii liturgicznej* (s. 135–160) poszukuje muzycznego idiomu okresów roku kościelnego w polskiej monodii liturgicznej, odwołując się do tradycyjnych polskich pieśni kościelnych. Podejmuje w związku z tym problem języka, przekładu tekstów liturgicznych na języki narodowe i wynikające z tego konsekwencje dla melodii oraz zagadnienie okresowości śpiewów liturgicznych. Jest to ważne kompendium wiedzy dla muzyków kościelnych, uświadamiające im, iż „chcąc (...) być wiernym zakorzenionemu w Polsce przekonaniu o specyfice okresowej śpiewów przeznaczonych do czynności liturgicznych, wcale nie trzeba przenosić znanych pieśni z jednego obrzędu do drugiego, ani też posługiwać się ich częściowymi dosłownymi cytatami. (...) Wystarczy zaś przyjąć do wiadomości zasadę, iż pieśni okresowe mogą i powinny być wykonywane w ramach mszalnych procesji jako śpiewy im towarzyszące. Natomiast jeśli chodzi o śpiewy stanowiące obrzęd, to należy posłużyć się odnalezionym idiomek muzycznym czasu liturgicznego” (s. 159).

Dopełnieniem części naukowej są dwa artykuły ks. Dariusza Smolarka SAC: *Muzyka instrumentalna XVIII wieku w zbiorach archiwów kościelnych* (s. 163–190) oraz *Repertuar muzyki instrumentalnej z klasztoru dominikanów w Gidlach* (s. 191–212). Zgodnie z klauzulą Redakcji (s. 7–8) zostały one wydodrębnione w osobny dział, głównie z uwagi na brak bezpośredniego związku z muzyką jednogłosową. Uzasadnieniem ich wydrukowania w bieżącym numerze jest jednak fakt, iż muzyka instrumentalna niejednokrotnie łączyła się z repertuarem monodycznym jako towarzyszenie do śpiewu, bądź jako intrada wprowadzająca do utworów kościelnych. Obydwa teksty są owocem wnikliwych, specjalistycznych studiów źródłowych. W pierwszym z nich autor stara się odtworzyć obraz repertuaru muzyki instrumentalnej w ośrodkach europejskich i polskich (klasztornych i diecezjalnych) oraz jego funkcjonowanie w liturgii i poza nią (m.in. dysputy, rekreacja, teatr szkolny). Atutem artykułu jest szczegółowy katalog nazwisk kompozytorów zagranicznych i wywodzących się z kręgu kultury polskiej. Drugi z artykułów utrzymany jest w podobnej konwencji metodologicznej. Tym razem jednak autor koncentruje się na muzyce instrumentalnej (recepji i funkcjonowaniu repertuaru) wyłącznie jednego ośrodka, mianowicie klasztoru w Gidlach. Cenną rzeczą jest sporządzony tabelaryczny wykaz kompozycji instrumentalnych przechowywanych przez dominikanów gidelskich, podający kompozytora, tytuł, kopistę, datę powstania oraz sygnaturę rękopisu. Obydwa artykuły ks. Smolarka są niewątpliwie ważnym przyczynkiem do dalszych, szczegółowych zagadnień muzyki instrumentalnej XVIII i XIX stulecia wykonywanej w kościołach i klasztorach.

W dziale *Dokumenty Kościoła w Polsce* wydrukowano *Projekt Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej w Polsce* (2015).

W ostatniej części znajdują się dwie recenzje ks. Ireneusza Pawlaka. Pierwsza z nich, zatytułowana *Opinia o projekcie Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej w Polsce* (2015), jest merytoryczną oceną przygotowanego dokumentu. Ks. Pawlak, niekwestionowany i uznany w Polsce autorytet w kwestiach muzyki liturgicznej, wylicza najpierw najważniejsze błędy rzeczowe i metodologiczne, a następnie wskazuje na konieczne uzupełnienia oraz postuluje uwzględnienie polskich zwyczajów i obrzędów sprawowanych przez wieki na terenie Polski, ściśle związanych z polskim duchem narodowym. W konkluzji stanowczo stwierdza, iż *Instrukcja* w proponowanym kształcie powinna zostać gruntownie przeredagowana. Chodzi bowiem, jego zdaniem, „nie tylko o uwzględnienie poprawek i uzupełnień, ale przede wszystkim o zmianę samej koncepcji: z zachowawczej na otwartą i przyszłościową” (s. 244).

Druga z recenzji (wydawnicza) odnosi się do pozycji Tomasza Jasińskiego: *Pieśniowe kolekcje Józefa Urody* (s. 245–246). Ks. I. Pawlak podkreśla wagę przygotowanej przez Jasińskiego monografii, wydobywającej na światło dzienne postać Józefa Urody, lokalnego muzyka, organisty, kompozytora, poety, kolekcjonera i wydawcy śpiewów. W ten sposób polska literatura muzykologiczna zostaje wzbogacona o nową, wartościową rozprawę.

W ogólnej ocenie należy stwierdzić, iż prezentowany numer podejmuje nie tylko problemy natury muzykologicznej, ale zamieszcza na swych łamach również wybrane, aktualne kwestie toczące się w związku z planowanym ogłoszeniem nowego dokumentu regulującego normy liturgiczno-muzyczne dla Kościoła w Polsce, co powinno szczególnie zainteresować muzyków kościelnych.

Ks. Piotr Wiśniewski
Lublin, IM KUL

